

Podstawy polityki naukowej UAM

Wolność badań naukowych stanowi fundament życia akademickiego i warunek rzeczywistego rozwoju wiedzy. Jej ochrona wymaga świadomości subtelných zagrożeń, jakie niosą presja utylitarna, biurokratyczne mechanizmy oceny oraz nadmierna standaryzacja zasad finansowania. Celem nauki pozostaje poszukiwanie prawdy, a nie jedynie osiągnięcie mierzalnych rezultatów czy pozycji w rankingach — dlatego polityka naukowa Uniwersytetu powinna wspierać odwagę intelektualną, twórcze ryzyko i przekraczanie utartych schematów myślenia. Postęp nauki dokonuje się poprzez kwestionowanie przyjętych założeń i eksplorację nowych dróg. Uniwersytet, wierny swojej misji, zobowiązuje się do tworzenia środowiska, które równoważy odpowiedzialność i kontrolę z niezbędną swobodą myślenia, szanując różnorodność metod, celów i tradycji poszczególnych dyscyplin.

Wydaje się, że współcześnie idea wolności nauki i prowadzenia badań naukowych cieszy się powszechną akceptacją w społeczeństwach demokratycznych. Istnieją jednak zagrożenia dla tej wolności, mniej oczywiste niż autokratyczna ingerencja państwa w działalność badawczą. Arystoteles zauważał, że naprawdę wolna jest wiedza, której nie da się wykorzystać instrumentalnie, czyli wiedza teoretyczna. Dyscypliny praktyczne i wytwórcze nie posiadają takiej swobody, ponieważ są podporządkowane celom zewnętrznym wobec samej wiedzy (takim jak leczenie chorób, rozwój technologii wojskowych czy zarządzanie gospodarką).

Jeśli przyjąć tę perspektywę, wiele nacisków wywieranych dziś na naukę należy uznać za próby ograniczania jej wolności. Dobrym przykładem jest powszechne przekonanie, że badania naukowe powinny przynosić mierzalne w krótkim czasie korzyści ekonomiczne lub społeczne. Podobnie system ewaluacji dyscyplin i poszczególnych badaczy i badaczek, choć ma dostarczać informacji o wartości prowadzonych badań i ich wyników, w praktyce tworzy sytuację, w której celem badań staje się nie tylko zdobywanie wiedzy, lecz również osiągnięcie określonych wskaźników, punktów czy pozycji w rankingach.

Postulat pełnej swobody badań naukowych, którym nie narzuca się kierunków ani oczekiwanych rezultatów, może na pierwszy rzut oka wydawać się idealistyczny. W rzeczywistości jednak jest to postulat głęboko realistyczny i konieczny, jeśli nauka ma prowadzić do odkrywania nowej wiedzy. Zarówno historia nauki, jak i psychologia poznawcza pokazują, że rozwój wiedzy napotyka stałe przeszkody: skłonność społeczności uczonych do trwania przy osiągniętym konsensusie oraz tendencję umysłu ludzkiego do potwierdzania własnego obrazu rzeczywistości zamiast szukania danych z nim sprzecznych (*confirmation bias*). Nowa wiedza może zaistnieć tylko wtedy, gdy istnieją warunki pozwalające podważyć przyjęte założenia – nawet za cenę ryzyka podążenia w ślepią uliczkę. Nauka rozwija się poprzez kwestionowanie, a nie przez potwierdzanie.

Współczesny system organizacji badań, ich finansowania i ewaluacji coraz częściej utrudnia rozwój nauki, zniechęcając badaczy i badaczki do podejmowania ryzyka i poszukiwania nowych dróg. Napięcie między koniecznością budowania na istniejącej wiedzy a potrzebą otwierania przestrzeni dla nowych idei, a także między kontrolną funkcją środowiska naukowego a niezbędną swobodą myślenia, staje się coraz bardziej widoczne. Zagrożeniem jest zarówno bezproduktywność ukrywana pod pozorem intelektualnego nonkonformizmu i wolności akademickiej, jak i jałowa powtarzalność badań

zachowawczych, uzasadniana wyłącznie zdobytymi grantami, publikacjami i punktami. Dodatkowym wyzwaniem są głębokie różnice między dyscyplinami, podczas gdy praktyki finansowania i oceny wciąż podlegają tendencji do ujednolicania.

Realistyczna i odpowiedzialna polityka naukowa UAM powinna więc harmonijnie łączyć autonomię badaczy i badaczek z przejrzystymi, lecz elastycznymi kryteriami oceny. Oznacza to odejście od jednolitych wskaźników na rzecz zróżnicowanych, kontekstowych miar jakości, uwzględniających specyfikę poszczególnych dziedzin nauki, dyscyplin oraz etapów kariery. Całościowa ocena dorobku (*Zarządzenie nr 158/2025/2026 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 16 grudnia 2025 roku w sprawie kryteriów oceny okresowej, trybu i podmiotu dokonującego ocen okresowych nauczycieli akademickich*) winna obejmować nie tylko publikacje, lecz również udział w budowaniu programów badawczych, jakość dydaktyki, otwartość danych, współpracę z otoczeniem społecznym i gospodarczym, działania popularyzatorskie czy wkład w rozwój interdyscyplinarnych zespołów — szczególnie ważnych na uczelni o profilu badawczym, jak UAM.

Kluczowym elementem takiej polityki jest także troska o etykę badań i integralność naukową. Uczelnia powinna wzmocnić kompetencje badaczy i badaczek poprzez profesjonalne komisje etyczne (takie jak Komisja Etyczna UAM), szkolenia z dobrej praktyki badawczej, wsparcie w pracy z wrażliwymi danymi oraz włączanie perspektyw marginalizowanych grup. Równie istotne jest budowanie odpowiedzialnej polityki publikacyjnej: promowanie jakości ponad ilość, wspieranie rzetelnego otwartego dostępu oraz przeciwdziałanie nierzetelnym praktykom publikacyjnym (*Stanowisko Uniwersyteckiej Rady ds. Nauki w sprawie nierzetelnych praktyk publikacyjnych, Stanowisko Uniwersyteckiej Rady ds. Nauki w sprawie tzw. czasopism drapieżnych*).

W polityce naukowej UAM powinno znaleźć się również miejsce dla odpowiedzialnego i transparentnego korzystania z narzędzi sztucznej inteligencji. AI może wspierać badania, o ile jej użycie jest ujawniane, zgodne z prawem autorskim, wolne od uprzedzeń oraz stosowane jako narzędzie wspomagające, a nie zastępujące proces analityczny i koncepcyjny (*Rekomendacje dotyczące stosowania sztucznej inteligencji na UAM*). Uczelnia powinna w tym zakresie tworzyć standardy, prowadzić szkolenia oraz wspierać rozwój kompetencji cyfrowych wśród pracowników i pracowniczek, doktorantów i doktorantek.

Równie ważne jest tworzenie stabilnych warunków pracy, które umożliwiają realizację długoterminowych projektów badawczych, oraz ograniczenie obciążeń administracyjnych, wprowadzenie przejrzystych zasad dydaktycznych, zapewnienie odpowiedniego wsparcia technicznego i dostępu do wewnętrznych źródeł finansowania. Takie działania pomagają utrzymać równowagę między wymogiem wykazywania efektywności a potrzebą swobodnej refleksji i innowacji.

Polityka naukowa UAM powinna wzmocnić kulturę zaufania, odpowiedzialności i dialogu. Przejrzyste procedury oceny, konsultowanie wewnętrznych regulacji oraz włączanie społeczności akademickiej w procesy decyzyjne mogą sprawić, że mierzalność będzie elementem wspierającym, a nie ograniczającym rozwój nauki, a efektywność przestanie być zewnętrznym wymogiem i stanie się integralną częścią dojrzałej kultury akademickiej, opartej na autonomii, rzetelności i trosce o społeczną użyteczność nauki.

Prof. dr hab. Katarzyna Dziubalska-Kořaczyk
Przewodnicząca URN

Poznań, 14 stycznia 2026 r.